

ועכשיו - מעצרים נסתרים?

המשפטן (כיום שופט) דן בין: "יש לקבוע בחוק את העיקרון שבקשות להארכת המעצר תישמענה בפומבי, וזאת מאחר שהפומביות מהווה אמצעי נרסף כדי להבטיח, שהדיון בבקשה בנושא חשוב זה לא יהיה שיגרתי."

כרגיל לאחרונה - המלצות נאות נשארות על הנייר - ואילו המלצות פזיזות ושיטחיות זוכות לאימוץ פלידי פקדי משרד-המישפט. וכך גם בנושא שלפנינו - לפני הכנסת עומדת הצעה הפונה לזאת של השופט דן בין.

● קיום המישלם הדימוקראטי. זה, אולי, הטעם החשוב ביותר לעקרון פומביות-המישפט. במישטרים רדניים, כגון בברית-המועצות - המעצרים מתנהלים במיסתרים ואנשים, "נעלמים" מן הבית והרחוב תוך השאיות קונספירטיביות. חייהם של סולז'ניצין, סאחא-רוב, אמלריק ואחרים נעלמו לאחרונה, רק בזכות ה"פומביות" שלה זכו מעצריהם, ובזכות העיתונאים מן המערב שהפיצו בעולם את האמת: המישטר הסובייטי לא הירשה לעצמו להעלים אנשים כה מפורסמים, ש"רפורי דת-הקהל העולמית תרים אחריהם. אך מיל-יונים אחרים כבר נעלמו במאה-העשרים במסע מעצרים נסתרים - בברית-המועצות ובמדינות הקומוניסטיות במזרח-אירופה, בגרמניה הנאצית ובגרורותיה, ובאפ-ריקה של אידי אמין ודומיו.

● נכון - ישראל אינה משולה למדינות אלה, והיא מהווה חברה חופשית - אך מחוקק נבון לא יסמוך יותר מדי על תכונות אלה - ולא יתן הזדמנות למנגנון המישטרי ולמרכת בתי-המישפט לנוגס מן התפוח האסור של שרירות-הלב, ושל תחושת העוצמה הבלתי-מבוקרת. לא קשה לתאר את זרם הבקשות השיגרתיים למעצרים ארוכים, ומתחדשים המישטרה תגיש כל-אחר-יה לבתי-המישפט כאשר זהותם של העצורים תהיה חסויה; לא קשה לתאר את היחס הפושר, האדיש והשיגרתי שבתי-המישפט לעולים לסוג לעצמם בדיון על שלילת חירותם של אדם, כאשר לא יהיו עוד חשופים למסירת-מידע מאולמתייהם על-ידי אמצעי-התיקשות.

● את הצעת החוק לאיסור פירסום של מעצרים יש לנגוז אלתר - והפעם לתמיד! ואל משרד-המישפט יש לבוא בדרישה (לא בבקשה) - ב"דרישה תרטי"ש - לבחון היטב כל הצעות-החוק שהוא מגיש או שעליה הוא ממליץ - פן תהיה בה סטייה מעקרונות המישפט הכלליים והמקובלים. בחקיקה חייבת להיות שיטתיות, ולא הטלת חוקים ו-תקנות באופן סתמי, בלתי-מיקצוני ובלי בסיס תיאורטי איתן.

● לא לחינם מדברים על "שיטת מישפט אנגלית", "רומית", "קאנונית", ועל "ההלכה" היהודית. אלו הן מערכות משולמות בעלות פילוסופיה אחידה. נח"ה חוקים הישראלי, לעומת זאת - והמחוקק אחריו - משולים לערים שובבים הסבורים שכל רעיון הנראה להם "מבריק" - ראוי להפוך חוק גם כאשר הוא סותר את המחשבה המישפטית הכללית. לאחרונה מגיע זרם של הצעות-חוק בלתי-סיביות, ושל חוקים סתומים שאיש אינו יודע לפרשם.

הקר אירע במשרד-המישפט, ומי שאחראי לו, אינו מתפנה להבחין במתרחש!

אהרון פאפו, מוסמך למישפטים, תל-אביב

בחקירה פלילית השובים הפרטים היכולים לשפוך אור על המעשה, ורק פומביות-המעצר יכולה להבטיח שכל מי שבדיו מידע, ימסור אותו לצוות-החוקר בעניין זה. החקשר זה יש תועלת נוספת בפירסום, והיא ה"ביקורת הצבורית על דרך-החקירה של המישטרה.

● זכות האזרח להגנה-עצמית. המישטרה ממונה, בין השאר, על ריסון הפעולה הפלילית ומניעת-הפשע, ול-אזרח הזכות לדעת מיומי הם העצורים באשמות פל-ליות, כדי שתהיה בידיו הברירה לבוא במגע עם אנשים אלה - או להיזהר מהם. לעיתים נתפסים עובדי-ציבור בפרשיות שונות, ואנשים שונים בעבירות של מעילה בכספים, זיוף מסמכים, מתן שיקים ללא-כיסוי והונאה במיסחר. תוך כדי מעצם, מסתיימת החקירה - אך עד להבאתם-לדין עוברות לעיתים אפילו שנים!

● זכותו של כל אזרח הגון היא לדעת מי נעצר באשמת מה, כדי שיוור ממשאומותו מיסחרי או עניסקי עם אנשים כאלה. אומנם נכון שעצם-המעצר אינו משמש כלל ראיה לכך כי אלה יורשעו בבוא-הזמן - אך חובת המישלם היא להביא את המעצר לידעת האזרחים, כדי שלא יחליטו בעצמם מה יהיה טיב מגעיהם עם העצורים בעתיד.

● מניעת מסע-לחישות, החשדות ו"ציד-מכשפות". כאשר אין מודיעים לציבור מי נעצר, ולעיתונות נוספות רק טיפות של אינפורמציה סתומה בדבר "מעצרים" ב"מוסד זה או אחר - יתעורר בהכרח מסע-לחישות הע"לול, לעיתים, להפוך פאניקה כללית. פקיד כי נעצר בע"ריה באשמת קבלת שוחד - וזהותו אינה ידועה - מייד תפרח חרשת-שמעות בדבר זהות העצור, והרכי-לות תפגע במהרה באמינותו של ראשי-העיר, סגניו ומנה-ליה-המחלקות.

● חורשי-רעה למיניהם ובעלי מניעים של נקמות אי-שית, יספרו מפח-לאזון על "זהותו" של העצור האלמוני, ואף ינפחו את הפרשייה. כך תתרח אווירה כללית של אי-אמון, שאותה ניתן יהיה לפזר רק עם היוודע זהות העצור.

● אינטרס של העצור בפירסום המעצר. בפרשת יורם ביכונסקי חובלט, בצורה חריפה ביותר, הצורך של העצור עצמו בפירסום שמו, זהותו ונסיבות-המעצרו. כאן היה דווקא העצור עצמו, שביקש לפרסם את דבר-מעצרו, כדי שהציבור וכל לשפוט מהם נמוקי-המישטרה ב"בקשותיה להארכת-המעצרו, אם נימוקים אלה עומדים בבקורת השכל-ישר, ואם אינם שרירותיים.

● אכן - פירסום הדיונים בפרשת ביכונסקי איפשר קיומה של ביקורת ציבורית בעניינו, ואילץ את ה"מישטרה להיזהר בנימוקיה, את בתי-המישפט להיזהר בהחלטותיו - ואת התביעה להיזהר מהסקת מסקנות נמהרות של הגשת-גיליון-אישום בלי חומר-הוכחות ה"מספיק לכך.

● ביקורת על הרשות השיפוטית. גם השופטים הם בני-אדם, וכדי שדינם יהיה דין-צדק שקול, נבון ונקי ממשא-פנים, ידעה קדומה ומשאר עיוותים - צריך שהחלטותיהם יינתנו בפומבי - כדי שיעמדו בבקורתה של דעת-הקהל, שהיא-היא שופטת-השופטים. אין אדם נולד שופט - הוא מתמנה כשופט אחר-שנים של הכשרה מישפטית, ועבודה במיקצוע עריכת-הדין - וכל אלה על בסיס של תכונות אישיות הכרחיות, ביניהן - הגינות, הכושר לבור בין תפל לעיקר, כישרון לה"ת-עלות מעל טינות או אהדות אישיות, שיקול-דעת, תבונה וכוכר-חדירה פסיכולוגי.

● אך גם השופט הטוב ביותר עלול להיכשל אם יידע שמעשיו ממילא נעשים במיסתרים ואינם חשופים ל"ביקורת. כדי למנוע מתן החלטות נחמזות ושרירותיות בבקשות-המעצר שהמישטרה מגישה - על הדיון להיות פומבי.

במאמר שפורסם ב-1972 ביטאון הפרקליט, המליץ

רוחות רעות אינן נמוגות, כנראה - אלא רק תופסות מחסה לזמנמה, ומגיחות מחדש כשהשעה נוחה לכך. גם בתחום-החקיקה אין הן חסרות, ולאחרונה החלה משתוללת סופה רעה באמת, המאיימת לפגוע באחד העקרונות החשובים ביותר של היי-מישפט - הוא העיקרון של פומביות-המישפט, האומר כי מלאכת-השיפוט צריכה להיעשות בפרסיה, קבל עסיועדה, בלתיים פתוחות - כדי שהציבור ייוכח כי אומנם, השופט עושה מלאכתו באמנה, ללא משוא-פנים וללא עיוות-דין.

● כוונתו היא, כמובן, להצעת-החוק הפרטית שהגישו מיסר ח"כים, "לאיסור פירסום שמו של השוד" - ואשר זכתה כבר בבירכתו של שר-המישפט עם מעל בימת-הכנסת; ובזכות ברכה זאת - הועברה הצעת-החוק לדין בוועדת חוקה, חוקי-מישפט. הצעה זו מכירה בהחלט את השד המסורתי הכלוא בתוך בקבוק חתום, אשר בכל פעם שברצונו להזיק - הוא יוצא מן הבקבוק תוך שריקה מאיימת - ובאילו מאמצים כרוכה, אחר-כך, השבתו בחזרה אליו!

● שהרי הצעת-החוק דומה - להטלת איפול על שמו תיהם וזהותם של עצירים - הוגשה על-ידי הממשלה עוד בשנת 1965, ואף פורסמה כהצעת-חוק רשמית, בתור, "חוברת כחולה" ברשמות / הצעות-חוק תשכ"ה - 1965, כהצעה לתיקון פקודת-החוק הפלילי. באותה תקופה היתה עדיין ביקורת עצמית רצינית יותר, בכל הנוגע לטיב החקיקה ואיכותה, והמישלם עצמו גזז את ההצעה לאחר התייעות עם אנשי-מישפט מנוסים.

● הפעם קיימת סכנה שההצעה אומנם תעבור ותהפוך חוק, ובכך יירד המסך על אחד התדדים הדומאטיים והחשובים ביותר בחיי-המישפט: המעצרים. מעצר לפני-מישפט הוא הליך שיפוטי לכל דבר, ובשיטות-המישפט הדמוקראטיות שמהן העתקנו את סידרי מלאכת-השיפוט שלנו, מתבצע המעצר בפומבי ומול העיתונות, ופרט למיקרים חריגים ביותר - כללי פומביות-הדין והשיפוט באולם פתוח, חלים גם על הליכי-המעצר, ובמידע עליהם - בהיותם הלי-כיס לשלילת חירותו של אדם עוד קודם שנאספו ראיות מסמיקות המצדיקות הגשת אישום פלילי נגדו.

● פומביות המעצר ופירסום שם העצור, זהותו, נסיבות המעצר ומהלך הדיון בו, משרתות את העצור והציבור גם יחד, וזאת מסיבות אחדות: זכות הציבור לדעת. חופש-האינפורמציה הוא אחד מחירויות-היסוד המקובלות במדינות-החופש, גם כאשר אינן כתובות שחור-על-גבילבן בחוק קונסטיטור ציוני מיוחד. זימתו החופשית של מידע מן העיתונות אל הציבור גוררת אחריה זרם חוזר של ביקורת, המרסנת את הזרוע המבצעת ולעיתים גם את הזרוע השיפוטית, ובלמת אותן ממעשים חריגים ושרירותיים. אם תרשה כי ייסתמו מקורות-המידע, לא תדע עוד מה טעון ביקורת, שיפור ותיקון. ולגבי הנושא בו אנו דנים - אם לא תמסר את זהותם של העצורים - לא תדע לבקר את הנמקת המעצר, אורכו, ותכיפות ביצועו.

● סיוע בחקירה המישטרית. פירסום שמותיהם של עצורים חשוב, כדי להביא לשיטוף-פעולה מצד האזרחים שבדיניהם אינפורמציה נוספת המתייחסת לאותה עבירה שבה הוחשד העצור, והיכולה להביא לביורר פרשיות פליליות הדורשות - מעצם טיבן - סיוע ושיטוף-פעולה מצד הציבור.

● אדם נתפס תוך-כדי ביצוע עבירה פלילית - כגון ניסיון-לרצח. אם נטיל איפול על שמו, תיאורו וזהותו - ממילא אנו סותמים את הגולל על האפשרות שאזרחים, המכירים את העצור או שהבחינו בו, יוכלו למסור מידע למישטרה על תנועותיו של האיש סמוך לביצוע העבירה, ועל פעולותיו.

קו ניצי וקו יוני

רבות האזרחים, שלפני כשנתיים שילשלו לקלמי את התפק הנושא צירוף מוזר של אותיות, "חליטעמ", הפכו אנשים מאזכבים ומתוסכלים. אחוז גבוה מביניהם השתייך, מבחינה רעיונית, ל-מיפלגה הליברלית - המיפלגה שלפחות כלפי חוץ ראתה כמרכיב המתון ביותר, ואפילו חשפו ביותר בין שאר מרכיביו השונים והמשונים של הליכוד. אותם מצביעים נחשבים בעיני עצמם כ"שמאלנים ימניים". שמאלנים מבחינה מדינית וביטחונית, כלומר דדות בזכות שימוש בשטחים המוחזקים כקלף מדיני בלבד, העשוי להביא את השלום על-ידי ויתור מחושב על שטחים אלה - וימניים מבחינה כלכלית-סוציאלית, כלומר מאמינים בהתערבות מצומצמת של הממשלה בכל שיטחי החיים ובעיקר מתן עידוד לזימה הפרטית, וקדושת העיקרון של "שכר שווה תמורת עבודה שווה".

על דיעותיהם החברתיות ניתן להתווכח רבות, אולם אין ספק שאלה הן דיעות ימניות, שמקובל בעולם כולו. למרבה הפלא, איש כמעט לא שם ליבו לכך שאלעלנו, אדם המוגדר כ"ימני" חייב בהכרח להיות סופר-לאומני, או - ב"רגון הפוליטי - "נץ", אדם שאצלו

רק בעת משאומתן ישר, ודחתה הצעה של ועדת-ההחלטות, המצדיקה את הסדר-הימניים הקיימים וה-עתידיים כל זמן שהם, "מקדמים אותנו לשלום". ההבדל בין שתי ההצעות הוא עצום. הראשונה, זו שנתקבלה, שוללת למעשה אפשרות לכל צורה של משא-ומתן, כי ברור לכל שבשל זה, לפחות, עדיין אין אפשרות למשאומתן ישר עם הערבים. ואילו השנייה, הריאלית מבין השתיים, דווקא היא לא נתקבלה. קשה עדיין לתת מדוע היו תוצאות ההצבעה כפי שהיו, אולם ברור שלא שיקולים מדיניים מובהקים הם שהינחו את רוב המצביעים. גם במיפלגה הליברלית יש מוקדי-כוח שונים ולחצים אישיים, וכן קיימים עדיין מיספר אנשים הפוזלים בכל כוחם למען איחוד טוטאלי עם חרות. היא הגורם זה או אחר, מכל מקום ברור שהמיפלגה הליברלית איבדה את אמינותה בקרב חלק גדול מהציבור אוהדיה ומצביעיה.

הפיתרון למיפלגה זו הוא, כמובן, פרישה של חברי-הכנסת ה"יוניים", תוך איחוד עם כוחות אחרים במחנה השלום כמיפלגת יעד, הליברלים העצמאיים, ח"כ בנימין הלוי ואחרים. ספק גדול אם אומנם זו תהיה התוצאה הסופית של הוועידה האחרונה, אולם ללא פעולה כזו תיטמע המיפלגה הליברלית בין "ניצי" הליכוד הפנאטיים - וחבל.

הלל אברמוב, תל-אביב